

MILLIY MA'NAVIYATNI ASRASHDA TA'LIM TIZIMINING
OMMAVIY MADANIYATGA QARSHI ROLI

Odilov Komiljon Furqatjon o'g'li

Andijon davlat pedagogika instituti

3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada globallashuv va raqamli axborot makoni sharoitida ommaviy madaniyatning jamiyat ma'naviy hayotiga ta'siri hamda milliy ma'naviyatni asrashda ta'lim tizimining o'rni tahlil qilinadi. Ta'lim muassasalarida yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda mafkuraviy immunitetni shakllantirish va ma'naviy tahdidlarga qarshi kurashishda pedagogik mexanizmlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ommaviy madaniyatning salbiy oqibatlarini bartaraf etishda ta'lim tizimining vazifalari va istiqbollari ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: milliy ma'naviyat, ommaviy madaniyat, ta'lim tizimi, yoshlar tarbiyasi, ma'naviy xavfsizlik, milliy qadriyatlar, mafkuraviy immunitet, globallashuv.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние массовой культуры на духовную жизнь общества в условиях глобализации и цифрового информационного пространства, а также роль системы образования в сохранении национальной духовности. Рассматриваются вопросы воспитания молодежи в духе национальных ценностей в образовательных учреждениях, формирования у них идеологического иммунитета и значение педагогических механизмов в противодействии духовным угрозам. Также определяются задачи и перспективы системы образования в устранении негативных последствий массовой культуры.

Ключевые слова: национальная духовность, массовая культура, система образования, воспитание молодежи, духовная безопасность, национальные ценности, идеологический иммунитет, глобализация.

Abstract: This article analyzes the impact of mass culture on the spiritual life of society in the context of globalization and the digital information space, as well as the role of the education system in preserving national spirituality. It examines the importance of educating young people in the spirit of national values within educational institutions, forming ideological immunity among them, and highlights the role of pedagogical mechanisms in countering spiritual threats. The article also outlines the tasks and prospects of the education system in mitigating the negative consequences of mass culture.

Keywords: national spirituality, mass culture, education system, youth upbringing, spiritual security, national values, ideological immunity, globalization.

Bugungi globallashuv sharoitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi insoniyat hayotining barcha jabhalariga, xususan, ijtimoiy-madaniy sohalarga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari, raqamli kontent ishlab chiqarish va global axborot oqimlarining keskin ortishi natijasida

dunyo xalqlari o'rtasidagi madaniy aloqalar yanada kengayib, turli millat va elatlarning g'oya, qadriyat hamda madaniy an'analari o'zaro integratsiyalashuv jarayoniga kirib bormoqda. Bu jarayon madaniy almashinuvni tezlashtirishi, xalqaro tajriba va bilimlarning keng tarqalishiga xizmat qilishi bilan bir qatorda, global madaniy maydonda ommaviy madaniyatning ustuvorlashuviga ham olib kelmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, ommaviy madaniyatning ayrim ko'rinishlari zamonaviy yoshlar ongiga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatib, ularning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimida muayyan o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, iste'molchilik madaniyatining kuchayishi, individual manfaatlarning ustuvor qo'yilishi, milliy urf-odat va an'analarga nisbatan befarqlikning ortishi hamda ma'naviy qadriyatlarning ikkinchi darajaga tushib qolishi kabi holatlar kuzatilmog'da. Bundan tashqari, axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi va nazoratsizligi ayrim hollarda yoshlar ongida ma'naviy bo'shliqning paydo bo'lishiga ham zamin yaratishi mumkin. Bunday murakkab sharoitda milliy ma'naviyatni asrash, uni ilmiy asosda rivojlantirish hamda yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi ruhida tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki globallashtirish jarayonida milliy identitetni saqlab qolish har bir jamiyatning ijtimoiy barqarorligi va ma'naviy xavfsizligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim tizimi faqatgina bilim beruvchi institut sifatida emas, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini ta'minlovchi, milliy qadriyatlarni singdiruvchi va barkamol avlodni shakllantiruvchi asosiy ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalarda tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish, milliy va global qadriyatlarni farqlay olish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida milliy tarix, madaniyat, an'ana va urf-odatlarni chuqur o'rgatish orqali yoshlar ongida o'zlikni anglash tuyg'usini mustahkamlash mumkin. Bu esa ommaviy madaniyatning salbiy ta'sirlariga nisbatan ma'naviy immunitetni shakllantirishga xizmat qiladi.

Ommaviy madaniyat zamonaviy globallashtirish jarayonining eng muhim va ajralmas tarkibiy qismlaridan biri sifatida shakllanib, u bugungi axborotlashgan jamiyatda insonlarning kundalik hayoti, dunyoqarashi va ma'naviy-axloqiy qarashlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omilga aylanib bormoqda. U asosan ommaviy axborot vositalari, internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari, bloggerlik faoliyati hamda global ko'ngilochar industriya mahsulotlari orqali keng auditoriyaga tezkor va uzluksiz tarzda tarqatiladi. Mazkur jarayon raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektga asoslangan algoritmik tavsiyalar tizimining rivojlanishi bilan yanada kuchayib, madaniy mahsulotlarning global miqyosda standartlashuvi va bir xil formatda iste'mol qilinishiga zamin yaratmoqda. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ommaviy madaniyat o'z mohiyatiga ko'ra murakkab ijtimoiy-madaniy hodisa bo'lib, uning tarkibida ham ijobiy, ham salbiy jihatlar mavjud. Uning ijobiy tomoni sifatida shuni qayd etish mumkinki, u insonning estetik didini shakllantirish, zamonaviy san'at va madaniyat tendensiyalari bilan tanishtirish, shuningdek, turli xalqlar o'rtasida madaniy integratsiya va o'zaro tushunishni kuchaytirishga xizmat qiladi. Biroq shu bilan birga, uning tijoriy manfaatlar ustuvor bo'lgan, ma'naviy mezonlardan uzoqlashgan va yuzaki mazmunga ega bo'lgan shakllari

yoshlar ongiga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Hozirgi davrda ommaviy madaniyat mahsulotlarining katta qismi global media korporatsiyalar tomonidan ishlab chiqarilayotgani ularning mazmuni va yo'nalishida tijoriylikning ustun bo'lishiga olib kelmoqda. Natijada iste'molchilik madaniyatini kuchaytiruvchi, tezkor zavq va vaqtinchalik qoniqish g'oyasini targ'ib qiluvchi kontentlar keng tarqalmoqda. Bunday holat yosh avlodning qadriyatlar tizimida muayyan o'zgarishlarni yuzaga keltirib, ularning hayotga bo'lgan munosabatini yuzakilashtirishi, uzoq muddatli maqsadlar o'rniga qisqa muddatli manfaatlarni ustuvor qo'yishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, ayrim ommaviy madaniyat mahsulotlarida yengil hayot tarzini ideal model sifatida ko'rsatish, moddiy farovonlikni asosiy maqsad darajasiga ko'tarish, zo'ravonlik va agressiv xatti-harakatlarni normal holat sifatida talqin qilish, shuningdek, individual manfaatlarni mutlaqlashtirish tendensiyalari keng uchramoqda. Bundan tashqari, milliy an'ana va urf-odatlariga zid bo'lgan qarashlarning ommalashuvi ham global media makonida tez-tez kuzatilayotgan holatlardan biridir. Ushbu omillar yoshlar ongida qadriyatlar transformatsiyasiga olib kelishi, ularning milliy-madaniy identifikatsiya jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimolini kuchaytiradi. Shu bilan birga, axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi va filtrlanmagan kontentning keng tarqalishi yoshlar orasida axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmasligiga olib kelishi mumkin. Bu esa ularning turli g'oya va mafkuraviy ta'sirlarga nisbatan sezgirligini oshiradi hamda ma'naviy barqarorlikka tahdid soluvchi omillarning kuchayishiga sabab bo'ladi. Natijada, yosh avlodda milliy o'zlikni anglash hissining susayishi, tarixiy xotira va madaniy ildizlarga nisbatan befarqlikning ortishi, shuningdek, global ommaviy madaniyat stereotiplariga moslashuvchanlikning kuchayishi kabi jarayonlar kuzatilishi mumkin. Shu boisdan, ommaviy madaniyat ta'sirini ilmiy-nazariy jihatdan chuqur o'rganish, uning ijobiy va salbiy jihatlarini kompleks tahlil qilish hamda yoshlarni ma'naviy tahdidlardan himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kun pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlarining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim tizimi yosh avlodni ma'naviy barkamol, intellektual yetuk va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyotida ta'limning o'rne beqiyos bo'lib, u nafaqat bilim berish jarayoni, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantiruvchi, uning ijtimoiy ongini rivojlantiruvchi hamda milliy identitetini mustahkamlovchi muhim ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritadi. Ayniqsa, globallashuv va raqamli axborot oqimlari kuchaygan bugungi davrda ta'lim tizimining tarbiyaviy funksiyasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta'limdan boshlab to oliy ta'lim bosqichigacha bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimida milliy qadriyatlar, tarixiy meros, urf-odat va an'analarni o'rgatish yoshlarning ma'naviy ongini shakllantirishda asosiy poydevor vazifasini bajaradi. Chunki aynan bolalik va o'smirlik davrida singdirilgan qadriyatlar shaxsning kelgusidagi dunyoqarashi va hayotiy pozitsiyasini belgilab beradi. Shu bois ta'lim jarayonida milliy tarixni chuqur va tizimli o'rganish, xalqimizning boy madaniy merosini tahlil qilish hamda uni zamonaviy talqinlarda yetkazish katta ahamiyatga ega. Bundan tashqari,

ta'lim jarayonida buyuk ajdodlarimizning ilmiy, ma'naviy va madaniy merosini keng targ'ib etish yoshlar ongida faxr va iftixor tuyg'usini shakllantiradi. Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Mirzo Ulug'bek kabi allomalarimizning ilmiy merosi nafaqat milliy g'urur manbai, balki yoshlarni ilmga, izlanishga va yaratuvchanlikka undovchi muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish ham ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biridir, chunki yurtga sadoqatli, mas'uliyatli va faol fuqarolarni tarbiyalash jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining asosiy shartidir. Bugungi kunda axborot makonining kengayishi natijasida yoshlarning bo'sh vaqtini internet va ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazishi ortib bormoqda. Shu sababli ta'lim tizimida kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Kitob o'qishga qiziqishning shakllanishi yoshlarning tafakkurini kengaytiradi, ularni mustaqil fikrlashga o'rgatadi hamda ma'naviy dunyosini boyitadi. Shu bilan birga, media savodxonlikni rivojlantirish ham bugungi davrning eng muhim talablaridan biri bo'lib, u yoshlarga axborot oqimini tahlil qilish, ishonchli va ishonchsiz ma'lumotni ajrata olish, shuningdek, ommaviy madaniyatning yuzaki va manipulyativ ta'sirlariga nisbatan tanqidiy munosabat bildirish ko'nikmasini shakllantiradi. Natijada, ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash orqali yoshlarda mustahkam mafkuraviy immunitet shakllanadi. Bu esa ularning turli axborot xurujlari, ommaviy madaniyatning salbiy oqimlari va begona g'oyaviy ta'sirlarga nisbatan barqarorligini oshiradi hamda milliy o'zlikni anglash darajasini mustahkamlaydi.

“Milliy va diniy qadriyatlar har bir xalqning ma'naviy boyligi, tarixiy merosi va madaniyati ifodasidir. Ular insonning qalbini poklaydi, ongu shuurini boyitadi va to'g'ri hayotiy yo'lni tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yoshlarni barkamol inson sifatida tarbiyalashda milliy va diniy qadriyatlarning o'rni beqiyosdir. Kelajak avlod tarbiyasi bugungi kunning muhim va dolzarb muammolaridan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Go'zal xulq va atvor albatta insonni bezab turuvchi narsalardir. Milliy ma'naviyatini, milliy qadriyatini o'z dinini bilgan xalq hech qachon o'zligini yo'qotmaydi.”²⁴ Milliy ma'naviyatni asrash va uni yosh avlod ongiga singdirish bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimining eng muhim strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy axborot makonining kengayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali turli madaniy oqimlarning tezkor kirib kelishi milliy qadriyatlarning saqlanishi va uzluksiz rivojlanishiga nisbatan yangi yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim tizimi milliy ma'naviyatni asrashda bir qator pedagogik mexanizmlardan kompleks va tizimli ravishda foydalanishi zarur. Avvalo, **ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni kuchaytirish** muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim muassasalarida o'tkaziladigan davra suhbatlari, ma'naviyat soatlari, ochiq muloqotlar, ijodiy uchrashuvlar hamda turli madaniy-ma'rifiy loyihalar yoshlarning milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini mustahkamlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Bunday tadbirlar orqali o'quvchi va talabalarda o'z xalqining tarixi, urf-odati va

²⁴ INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION

International scientific-online conference MILLIY VA DINIY QADRIYATLARNING YOSHLARGA TA'SIRI VA ULARNING MA'NAVİYATINI OSHIRISHDAGI O'RNI Odilov Komiljon 273-PAGE

ma'naviy merosiga nisbatan hurmat va iftixor tuyg'ulari shakllantiriladi. Shu bilan birga, bu jarayon yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirib, ularni ma'naviy jihatdan yetuk shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi. Ikkinchi muhim yo'nalish sifatida **media savodxonlikni rivojlantirish** alohida e'tiborga loyiqdir. Bugungi kunda axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi va turli manbalarning ishonchlilik darajasi turlicha bo'lishi yoshlar ongiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ta'lim jarayonida internet va ijtimoiy tarmoqlardagi axborotlarni tahlil qilish, ularning ishonchligini baholash, manipulyativ kontentni ajratib olish hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biridir. Media savodxonlikning rivojlanishi yoshlarni turli g'oyaviy ta'sirlardan himoya qiluvchi muhim "ma'naviy qalqon" vazifasini bajaradi. Shuningdek, **milliy madaniy merosni ta'lim mazmuniga keng joriy etish** ham muhim ahamiyatga ega. Milliy adabiyot, xalq og'zaki ijodi, an'anaviy san'at turlari, tarixiy yodgorliklar hamda milliy urf-odatlarini o'quv dasturlariga integratsiya qilish orqali yoshlar ongida milliy o'zlikni anglash jarayoni mustahkamlanadi. Bu esa ularning global madaniyat oqimlari ichida o'z milliy identitetini yo'qotmasdan, aksincha uni saqlagan holda rivojlanishiga zamin yaratadi. Bundan tashqari, **oila va ta'lim muassasasi hamkorligini kuchaytirish** ham tarbiya jarayonining uzviyligini ta'minlaydigan muhim omildir. Oila va maktab (yoki oliy ta'lim muassasasi) o'rtasidagi hamkorlik mustahkam bo'lsa, yoshlarning tarbiyasida ikki tomonlama yondashuv shakllanadi va bu ularning ma'naviy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi doimiy muloqot, birgalikdagi tarbiyaviy dasturlar hamda nazorat mexanizmlari yoshlarning to'g'ri yo'nalishda shakllanishiga xizmat qiladi. Yana bir muhim yo'nalish sifatida **raqamli platformalarda milliy kontent yaratishni qo'llab-quvvatlash** masalasi dolzarbdur. Bugungi kunda yoshlar ko'p vaqtini internet va raqamli muhitda o'tkazayotgani sababli milliy ruhdagi media mahsulotlar – videoroliklar, podkastlar, ta'limiy platformalar, bloglar va interaktiv kontentlarni yaratish va targ'ib qilish muhim ahamiyatga ega. Bu orqali yoshlar uchun milliy qadriyatlarni zamonaviy formatda yetkazish, ularning qiziqishini oshirish hamda global kontent oqimida milliy g'oyaviy muvozanatni saqlash imkoniyati yaratiladi. Umuman olganda, yuqorida qayd etilgan pedagogik mexanizmlarning uyg'un va tizimli amalga oshirilishi milliy ma'naviyatni asrash, yosh avlodning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash hamda ularni globallashtirish sharoitida o'z milliy identitetini saqlagan holda rivojlanadigan barkamol shaxslar sifatida shakllantirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, globallashtirish jarayonlarining tobora chuqurlashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda raqamli media muhitining kengayishi sharoitida ommaviy madaniyatning turli ko'rinishlari yoshlar ma'naviyati, dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu ta'sir jarayoni bir tomondan madaniy integratsiya va global axborot almashinuvini kuchaytirsa, ikkinchi tomondan milliy qadriyatlar tizimiga nisbatan muayyan mafkuraviy va ma'naviy tahdidlarni yuzaga keltirishi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, yoshlar ongida iste'molchilik madaniyati, individualizmning kuchayishi hamda milliy-madaniy identitetga nisbatan befarqlikning ortishi kabi tendensiyalar kuzatilishi mumkin. Bunday murakkab sharoitda

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

milliy ma'naviyatni asrash, uni rivojlantirish va kelgusi avlodga to'liq yetkazish ta'lim tizimining eng ustuvor vazifalaridan biri sifatida dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ta'lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasini shakllantiruvchi, uning ijtimoiy mas'uliyatini oshiruvchi hamda milliy g'oyaviy immunitetini mustahkamlovchi muhim ijtimoiy institut sifatida faoliyat yuritadi. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim muassasalarida milliy qadriyatlarni tizimli va izchil targ'ib qilish, yoshlarning tarixiy-madaniy merosga bo'lgan hurmatini oshirish, shuningdek, media savodxonlikni rivojlantirish orqali ularning axborot makonida mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish orqali ular turli g'oyaviy ta'sirlarga nisbatan barqaror pozitsiyani egallashga erishadilar. Umuman olganda, ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, unda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash hamda yoshlarni ma'naviy tahdidlardan himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish milliy ma'naviyat va ma'naviy xavfsizlikni ta'minlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu bois ta'lim tizimi kelgusida ham jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi yetakchi ijtimoiy institut sifatida yanada rivojlantirilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Musurmonova O. *Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi*. – Toshkent, 2019.
4. Jo'rayev R., Tolipov O. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent, 2018.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.